

ARKISTOKUVAILUN KANSALLINEN KÄSITEMALLI

luonnosversio 0.2

(korjattu 25.2.2015)

Muutoshistoria			
versio	pvm	tekijä	muutoksen kuvaus
0.1	17.1.2013	Pekka Henttonen, Jaana Kilkki	Julkaistu kommentoitavaksi.
0.2	15.1.2015	Jaana Kilkki	Päivitetty kommenttien perusteella ja ottaen huomioon ICA:n RiC-käsitelmä.
	25.2.2015	Jaana Kilkki	Korjattu kuvassa 1 ja luvussa <i>Entiteetit ja niiden väliset suhteet</i> olleet virheelliset viitaukset taustastandardeihin.

Sisällysluettelo

<u>Esipuhe</u>	3
<u>Johdanto</u>	5
<u>Keskeisten käsitteiden määrittely</u>	5
<u>Käsittemalli osana arkistokuvailun kehittämistä</u>	6
<u>Käsitemallin arkistoteoreettiset lähtökohdat</u>	8
<u>Käsittemalli</u>	13
<u>Yleisesittely</u>	13
<u>Käsittemalli ja metatietomallit</u>	18
<u>Entiteetit ja niiden väliset suhteet</u>	20
<u>E1 Toiminta (Activity)</u>	20
<u>E2 Tehtävä (Function)</u>	21
<u>E3 Elinkaarihallinta (Recordkeeping Function)</u>	22
<u>E4 Valtuutus (Mandate)</u>	23
<u>E5 Toimija (Agent)</u>	23
<u>E6 Paikka (Place)</u>	24
<u>E7 Tapahtuma (Event)</u>	25
<u>E8 Aineisto (Material)</u>	26
<u>E9 Manifestaatio (Manifestation)</u>	27
<u>E10 Aihe (Subject)</u>	27
<u>Taulukko 1. Käsitemallin entiteetit ja niiden väliset suhteet</u>	29
<u>Arkistoteoreettinen kirjallisuus</u>	30

Esipuhe

Kansallisarkisto asetti 4.6.2012 arkistokuvailun kansallisen kehittämistyöryhmän kehittämään arkistokuvailua vastaamaan muuttuneen toimintaympäristön vaatimuksia ja sen käsitteellistämisen kehityksen tilaa. Kuvailun kehittämisen lähtökohdat on määritelty Kansallisarkiston tuottamassa esiselvityksessä *Arkistokuvailun kansallisen kehittämisen viitekehys* (18.5.2012 versio 1.5 AL/9734/07.01.01.00/2012). Uuden kansallisen arkistokuvailujärjestelmän määriteltiin koostuvan ontologisesta käsitelmästä ja sitä käytännössä toteuttavista metatietomalleista. Käsitelmän rooli kuvailujärjestelmässä on toimia perustana elinkaarensa eri vaiheissa olevan niin analogisen kuin siitä digitoidun, samoin kuin erityyppisen alkujaan digitaalisen tietovarannon arkistokuvailun metatietomalleille. Työryhmän tehtävänä oli tuottaa käsitelmä ja siihen perustuvat kansalliset arkistokuvailu- ja luettelointisäännöt vuoden 2014 loppuun mennessä. Arkistokuvailu- ja luettelointisäännöt määriteltiin kuvailua tietovarantojen uudelleen käyttöä varten ohjauksiksi metatietomalliksi tietovarantoja osana kansallista kulttuuriperintönä säilyttäville laitoksille. Arkistokuvailun kansallisen käsitelmän luonnosversio 0.1 julkaistiin kommentoitavaksi helmikuussa 2013.

Keväällä 2013 International Council on Archives (ICA) asetti kansainvälisen Expert Group for Archival Description (EGAD) työryhmän laatimaan arkistokuvailun kansainvälisen käsitelmän ja siihen perustuvan formaalin ontologian sekä päivittämään ICA:n kuvailustandardit uuden käsitelmän edellyttämällä tavalla. Työryhmään kutsuttiin mukaan edustajat Espanjasta ja Suomesta, joissa oli jo käynnistetty arkistokuvailun kansallisten käsitelmien laadinta. Työryhmän työ käynnistyi lokakuussa 2013 Brysselissä pidetyllä kokouksella, jossa ICA:n uusi käsitelmä nimettiin *Records in Context* (RiC) ómalliksi. ICA:n uusi käsitelmä valmistuu vuoden 2016 yleiskokoukseen. EGAD-työryhmän työn käynnistyttyä arkistokuvailun kansallinen kehittämistyöryhmä tarkasteli tehtävänsä uudelleen. Työryhmä päätti tuottaa kommenttien ja muun arvioinnin perusteella päivitetyn kansallisen käsitelmän luonnosversion 0.2 julkaisemista varten vuoden 2014 aikana. Kansallisen arkistokuvailujärjestelmän kokonaisuudistuksen toteuttaminen päätettiin kuitenkin keskeyttää ja jatkaa sitä vasta EGAD-työryhmän työn valmistuttua. Muutos kirjattiin arkistolaitoksen ja Opetus- ja kulttuuriministeriön väliseen tulossopimukseen.

Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä julkaistaan nyt sillä valmiusasteella, jolla se vuoden 2014 lopussa on. Tässä dokumentissa esitetty arkistokuvailun kansallinen käsitelmä on siksi statukseltaan luonnos ja osin keskeneräinenkin. Kansallisen käsitelmän tarpeellisuutta ja roolia tarkastellaan uudelleen RiC-käsitelmän valmistumisen jälkeen ja sen mahdollisessa täydentämisessä hyödynnetään tätä käsitelmää. RiC-käsitelmän lähtökohdat ovat yhdenmukaiset kansallisen käsitelmän kanssa ja se sisältää pääsääntöisesti samat entiteetit kuin kansallinen käsitelmä. Tässä mielessä RiC-käsitelmä ei kokonaisuuden tasolla tule poikkeamaan oleellisella tavalla kansallisesta käsitelmästä. Tässä versiossa 0.2 on jo otettu huomioon ja esitetty niitä eroavaisuuksia, joita RiC-käsitelmän laadinnassa on tullut esille suhteessa kansalliseen käsitelmään. RiC-käsitelmä tulee kuitenkin olemaan kansallista käsitelmää yksityiskohdallisempi entiteettien alaluokkien ja ominaisuuksien sekä niiden välisten suhteiden määrittelyssä, minkä vuoksi tätä työtä ei ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi lähteä viemään loppuun kansallisen käsitelmän puitteissa. RiC-käsitelmä tullaan tuottamaan myös formaalina koneluettavana ontologiana, jonka hyödyntäminen kansallisella tasolla edellyttää kansallisen käsitelmän tarpeen uudelleen arviointia.

Siitä huolimatta, että kansallinen käsitelmä on osin keskeneräinen ja voi muutaman vuoden kuluttua osoittautua tarpeettomaksi, on tämä dokumentti katsottu tarpeelliseksi julkaista. Yhtäältä käsitelmä lisää kansallisen arkistoyhteisön itseymmärrystä arkistokuvailun luonteesta ja valmistaa sitä arkistokuvailussa meneillään olevaan kansalliseen ja kansainväliseen muutokseen. Toisaalta arkistokuvailun kansalliset erityispiirteet tunnistavan käsitelmän julkaiseminen tukee sekä arkistosektorin tarpeita kansallisissa pyrkimyksissä kulttuuriperintösektoreiden kuvailun semanttisen yhdenmukaisuuden lisäämiseksi että edistää mahdollisuuksia vaikuttaa kansainvälisen arkistokuvailun käsitelmän laatimiseen. Uuden kansainvälisen arkistokuvailujärjestelmän peruslinjaukset ovat jo selvät, ja riippumatta sen yksityiskohtien toteutuksesta, kuvailun uudistamista tarvitaan tukemaan arkistoaineistojen parempaa ymmärrettävää tekemistä sekä niiden käyttöön antamista ontologioihin ja avoimeen linkitettyyn dataan perustuvassa kulttuuriperintösektoreiden yhteisten palveluiden maailmassa. Kansallisella tasolla arkistokuvailun kehittäminen on osa Kansallinen Digitaalinen Kirjasto -ohjelman puitteissa vuosina 2014-2016 tapahtuvaa KAM-sektoreiden kuvailun harmonisointia. Kansallinen käsitelmä on myös jo implementoitu Mikkelin ammattikorkeakoulun tuottamassa OSA-arkistojärjestelmässä sekä vuonna 2016 käyttöön otettavassa opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa arkistojen hakemistopalvelussa AHAA.

Johdanto

Keskeisten käsitteiden määrittely

Arkistokuvailu (*archival description*) on tietovarannon kontekstia, sisältöä ja rakennetta sekä niiden hallintaa ja käsittelyä koko elinkaaren ajan kuvaavan metatiedon tuottamista. Arkistokuvailun avulla varmistetaan tietovarannon löytäminen, tunnistaminen, valinta, käyttöön saaminen ja ymmärrettävyys sekä tuetaan sen elinkaarihallintaa. Arkistokuvailun ominaispiirre kuvailujärjestelmänä on, että tietovarannon kuvailutietojen kokonaisuus muodostuu sekä tietovarantoa että sen konteksteja kuvaavista metatiedoista.

Arkistokuvailussa tietovarantoon liitetään kuvailumetatietojen lisäksi myös elinkaarihallinnan ja pitkäaikaisäilytyksen metatietoa. Metatietokategorioiden rajat ovat sumeat ja sama metatieto voi palvella useampaa tarkoitusta (esim. käyttörajoituksia koskevat metatiedot palvelevat sekä käyttöön saamista että elinkaarihallintaa).

Terminä arkistokuvailu viittaa a) arkisto(je)n käytössä olevaan kuvailujärjestelmään, b) arkistoprofessionaalisen toiminnan yleiseen tehtävään, c) tätä tehtävää toteuttavaan yksittäisiin aineistokokonaisuuksiin kohdistuvaan toimintaprosessiin ja/tai d) tämän prosessin tuloksena syntyvään metatietojen kokonaisuuteen.

Arkistollinen proveniensi (*archival provenance*) on tietovarannon sekä sen elinkaaren jatkumon aikaisien erilaisten toimija- ja toimintakontekstien multilateraalinen suhdeverkosto. Multilateraalinen suhdeverkosto muodostuu tietovarantojen, toimijoiden ja toiminnan välisistä suhteista (esim. aineiston suhde toimijaan) ja keskinäisistä suhteista (esim. eri aineistojen suhde toisiinsa).

Elementti (*element*) tarkoittaa tässä dokumentissa ominaisuutta kuvaavaa määritettä. **Metatietoelementti** ilmaisee kuvailuentiteetin ominaisuudet eli sen, mitä entiteetistä kuvailussa kerrotaan (esim. nimi, koko, aikamääre).

Elinkaarihallinta on tietovarannon hallinnan systemaattista suunnittelua ja toteuttamista elinkaaren jatkumon eri vaiheissa. Elinkaarihallinnan systemaattinen suunnittelu liittyy ensisijaisesti asiakirjatiedon hallintaan. Asiakirjatiedon elinkaarihallinta on asiakirjahallintaa.

Entiteetti (*entity*) on yleisnimitys sille, mihin kielen ilmaukset voivat viitata. **Kuvailuentiteetit** ilmaisevat kussakin kuvailujärjestelmässä keskeisiksi määritellyt kuvailun kohteet eli sen, mitä kuvaillaan (esim. aineistoa, toimijoita, paikkoja)

Hakemistojärjestelmä (*access system*) on käytössä olevan kuvailujärjestelmän implementoinnin ratkaisu, johon kuvailuprosessin tuotokset tallennetaan ja josta käyttäjä hakee tietoa. Esim. kirjastoilla on yleisesti käytössä yhteisiä hakemistojärjestelmiä, mutta arkistoilla lähtökohtaisesti jokaisella omat hakemistojärjestelmänsä.

Kuvailujärjestelmä (*description system*) on ontologisten käsittemallien sekä niistä johdettujen metatietomallien ja kuvailusääntöjen kokonaisuus, joka määrittelee miten aineisto representoidaan kuvailussa ja mitä metatietoja siitä esitetään. Esim. kirjastoilla, arkistoilla ja museoilla on kullakin omat kuvailujärjestelmänsä. Arkistoalan sisällä on käytössä erilaisia kuvailujärjestelmiä ja erilaisia metatietomalleja mm. elinkaaren jatkumon eri kehillä tapahtuvaa kuvailua varten.

Luettelointisäännöt (*cataloguing rules*) ovat metatietoarvojen esittämistapaa ohjaava säännöstö.

Metadataformaatti (*metadata format*) on metatietomallin tekninen määrittely. Se kertoo konelukuisella tavalla miten metatietomalli toteutetaan. Sama metatietomalli voidaan toteuttaa useammanlaisella metadataformaattilla.

Metatieto (*metadata*) on tietovarantoa kuvailevaa sekä sen elinkaarihallintaa ja pitkäaikaissäilytystä tukevaa rakenteista tietoa, jota kertyy aineiston koko elinkaaren ajan.

Metatietomalli (*metadata model*) on tietorakenteiden määrittely. Se kertoo ihmisen ymmärrettäväksi tarkoitetulla tavalla miten käsitemallin entiteetit on muunnettu metatietoelementeiksi eli mitä tietovarannosta kuvailussa kerrotaan. Metatietomalli voi sisältää myös ohjeistusta siitä miten kuvaus tehdään, esim. millaisia arvoja metatietoelementit voivat saada. Käsitemalli voidaan toteuttaa useammanlaisella metatietomallilla. Kuvailusäännöt on yksi metatietomallien tyyppi.

Ontologia (*ontology*) tarkoittaa tässä dokumentissa kuvausta tarkasteltavan alueen käsitteistä ja niiden välisistä suhteista. Käsitemalli on ontologia, joka kuvaa arkistokuvailujärjestelmässä keskeiset käsitteet ja niiden väliset suhteet. Yksittäiset kuvailuentiteetit voidaan myös kuvata ja käytännössä kuvailla ontologioidena. Ontologian toteuttamiseen konelukuisena on olemassa erilaisia standardeja ja kuvailukieliä. Tässä dokumentissa ilmaisulla *formaali ontologia* viitataan tällaisten standardien ja kuvailukielten mukaiseen toteutukseen.

Tietovaranto (*information resource*) on analogista tai digitaalista asiakirjatietoa tai muuta aineistoa, joka voi olla tekstiä, ääntä, kuvaa tai mikä tahansa muu aineistolaji missä tahansa tallennemuodossa. Tässä dokumentissa termejä **aineisto** (*material*) ja tietovaranto käytetään synonyymeinä.

Käsitemalli osana arkistokuvailun kehittämistä

Nykyisin käytössä olevat kansalliset arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöt on julkaistu vuonna 1997. Kuvailusäännöt perustuvat ICA:n (International Council on Archives) *International Standard Archival Description* (ISAD(G) 1994) ó standardiin, mutta eivät ole täysin yhdenmukaiset sen kanssa. Säännöt eivät ole olleet kattavasti käytössä arkistokuvailussa ja -luetteloinnissa Suomessa eikä niitä ole päivitetty arkistokuvailun kansainvälisen standardisoinnin kehityksen myötä. Kansallisten kuvailu- ja luettelointisääntöjen julkaisemisen jälkeen ICA on julkaissut standardit *International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons, and Families* (ISAAR(CPF) 2004) ja *International Standard for De-*

scribing Functions (ISDF 2008).¹ Ensin mainittu ohjaa arkistoaineistoon eri tavalla liittyvien toimijoiden kuvailua aineiston kuvailusta erillisenä ja siihen linkitettävänä auktoriteettitietona.² Jälkimmäinen ohjaa niiden formaaliin mandaattiin perustuvien tehtävien kuvailua, joiden dokumentaatiota arkistoaineisto on. Näissä standardeissa on nähtävissä sekä arkistoteoreettisessa ajattelussa että hakemistojärjestelmien teknologisissa implementointikäytännöissä kansallisten kuvailusääntöjen julkaisemisen jälkeen tapahtunut kehitys.

Nykyisten kansallisten ja kansainvälistenkin arkistokuvailusääntöjen heikkouksina voidaan pitää ensinnäkin sitä, että ne eivät vastaa kaiken erityyppisen arkistoaineiston kuvailun tarpeisiin. (Tämä on eksplisiitisti todettakin ISAD(G) óstandardissa) Kuvailuperiaatteet ja ósäännöt on määritelty asiakirja-aineiston ominaispiirteiden ja tarpeiden perusteella eivätkä ne riittävällä tavalla huomioi, että arkistoissa säilytetään muutakin kuin asiakirjalliseksi määrittyvää aineistoa. Toisekseen, vaikka standardeissa viitataan digitaaliseen aineistoon, perustuvat nykyiset kuvailusäännöt analogisen aineiston ominaispiirteisiin ja tarpeisiin eivätkä huomioi sitä, miten kuvailun ja luetteloinnin vaatimukset ja mahdollisuudet muuttuvat kun kohteena on digitaalinen tietovaranto. Kuvailusäännöt on myös laadittu lähtökohtana arkistoon siirretty valmis arkistokokonaisuus. Ne eivät huomioi tietovarannon koko elinkaarta ja sen hallintaa eivätkä mahdollisuutta siihen, että tietovarannolle on kertynyt metatietoa jo ennen sen siirtoa uudelleen käytöstä vastaavaan laitokseen. Kolmas kuvailujärjestelmän uudistamista edellyttävä tekijä on, että nykyiset kuvailustandardit eivät ole riittävän formaaleja määrityksiä konelukuisuutta edellyttävien ontologioihin nojaavien ja avoimeen linkitettyyn dataan julkaistavien palveluiden kehittämisen tarpeisiin.

Arkistokuvailun kehittämistä edellyttää myös se muuttuva tietopalveluympäristö, jossa arkistojen tietovarantoja yhä laajenevassa määrin annetaan käyttöön digitaalisena. Tietovarantojen käyttö ei tapahdu enää yksinomaan arkistoinstituution opastuksella sen fyysisissä tiloissa, vaan digitaalisena tietovarannot irtoavat arkistojen valvonnasta ajasta ja paikasta riippumattomaan virtuaaliseen käyttöön. Tietovarantoja ei haeta enää yksinomaan yksittäisen arkistoinstituution omasta hakemistojärjestelmästä, vaan erilaisten yleisten ja yhteisten hakuportaalien kautta (esim. Finna, Apenet, Europeana), jossa ne ovat osa laajaa ja heterogeenistä tietovarantoa. Analogisenkin aineiston metatiedot myös julkaistaan avoimena datana, jota käyttäjillä on oikeus vapaasti hyödyntää omiin tarkoituksiinsa ja jonka avulla käyttäjät voivat rakentaa vaikkapa omia hakupalvelujaan tietovarantoihin. Käyttäjiä myös rohkaistaan osallistumaan tietovarantojen kuvailuun ja heille tuotetaan hakuportaaleihin ja käyttöliittymiin kiinnittyviä työkaluja sen toteuttamiseen.

Arkistokuvailun kansallista kehittämistä tehdään Kansallisen Digitaalisen Kirjaston (KDK) kokonaisarkkitehtuurin ja sen sidosarkkitehtuurien asettamassa viitekehyksessä. KDK:n aukikirjoitettuna tavoitteena on muistiorganisaatioiden kuvailukäytäntöjen semanttisen yhdenmukaisuuden kehittäminen. Tämän tueksi on tavoitteena myös luoda ja ottaa käyttöön yhteisiä metatietoarvoja tuottavia palveluja kuten tunnistejärjestelmät, auktoriteettitiedostot ja ontologiat. KDK:n standardisalkku suosittelee muistiorganisaatioiden kuvailukäytäntöjen yhdenmukaisuuden kehittämisen pohjaksi bibliografiseen kuvailuun tuotettua *Resource Description and Access* ókuvailusäännöstöä (2010). KDK:n kolmannelle hankekaudelle 2014ó2016 on perustettu tietoarkkitehtuuriryhmä, jonka tehtävänä on toteuttaa ja toimeenpanna näitä kuvailua

¹ <http://www.wien2004.ica.org/en/node/39198>

² ISAD(G) ja ISAAR (CPF) standardit <http://www.icacds.org.uk/eng/standards.htm>

koskevia kokonaisarkkitehtuurin linjauksia kulttuuriperintösektoreiden yhteistyönä. Tällaisessa arkistokuvailun kehittämisen viitekehyksessä on keskeistä tunnistaa yhtäältä se, mikä arkistokuvailussa on yhdenmukaista muiden muistiorganisaatioiden kanssa ja voidaan kehittää yhdenmukaisempaan suuntaan, mutta toisaalta myös se, mikä arkistokuvailussa on erilaista kuin muiden muistiorganisaatioiden kuvailussa ja siis ensisijaisesti arkistoperiaatteiden mukaisesti rakentuvaa.

Arkistokuvailun kansallisen kehittämisen tarkoituksena on määritelty tukea mahdollisimman tehokkaasti erityyppisten arkistoaineistojen käyttöä ja käyttäjiä muuttuvassa tietopalveluympäristössä. Keskeinen osa tätä on arkistokuvailun kehittäminen semanttisesti yhdenmukaiseksi muiden muistiorganisaatioiden kuvailukäytäntöjen kanssa niiltä osiltaan kuin se on mahdollista. Arkistosektorin sisäisesti arkistokuvailun kehittämisen keskeinen tavoite on harmonisoida yhtäältä erityyppisen analogisen ja digitaalisen tietovarannon kuvailu ja toisaalta tietovarannon elinkaaren eri vaiheissa tapahtuva kuvailu yhteisen käsitemallin avulla. Käsitemallin keskeinen tehtävä on kirkastaa arkistoyhteisölle ja viestiä muille muistiorganisaatioille mitä arkistokuvailu, yhdenlaisena kuvailujärjestelmänä muiden kuvailujärjestelmien joukossa on. Käsitemallin kehittämisessä on huomioitu kansainvälisessä arkistoteoreettisessa ajattelussa 2000-luvulla tapahtunut kehitys ja, kuten esipuheessa on todettu, kuvailun kehittämisessä tehdään yhteistyötä ICA:n arkistokuvailun kansainvälisen käsitemallin tuottamisesta vastaavan *Expert Group for Archival Description (EGAD)* -ryhmän kanssa. Arkistokuvailun kansallisen käsitemallin laadinnassa on hyödynnetty myös museosektoriin sitoutuvan kansainvälisen *CIDOC CRM Special Interest Group (SIG)* -ryhmän asiantunte-
musta.

Käsitemallin arkistoteoreettiset lähtökohdat

Arkistoteorian postmoderni paradigma

Käsitemallin teoreettisena orientaationa toimii arkistoteorian postmoderni nykyparadigma, joka on saanut 1990-luvun puolivälistä lähtien jatkuvasti kasvaneen jalansijan kansainvälisessä arkistodiskurssissa. Postmodernismiin tietoteoreettisena orientaationa nojaava paradigma on rantautunut arkistoteoriaan arkistoja käyttävän humanistisen tutkimuksen kautta. Yhteiskunnallisessa ja kulttuurintutkimuksessa arkistot muuttuivat tutkimuksen lähteestä myös tutkimuksen kohteeksi, kun autenttisuuden ja objektiivisuuden käsitteitä ryhdyttiin, pitkälti ranskalaisten filosofien Michel Foucaultin ja Jacques Derridan vaikutuksesta, yleisesti tarkastelemaan suhteessa vallan ja auktoriteettien käsitteisiin. Tutkimuksen kohdentuminen arkistojen ja arkistoprofession valtaan kontrolloida muistamista ja unohtamista on johtanut myös arkistoammatillaiset tarkastelemaan omaa toimintaansa tästä uudesta näkökulmasta.³ Tänä päivänä postmodernin paradigman vaikutus on selkeästi nähtävissä ainakin kaikissa arkistoalan englanninkielisissä kansainvälisissä aikakauskirjoissa, vaikka se ei olekaan suomalaisen arkistodiskurssiin aikaisemmin juuri vaikuttanut.

Postmoderni arkistoteoria suhtautuu kriittisesti aikaisemman, positivistiseen tietoteoreettiseen orientaation nojaavan arkistodiskurssin peruslähtökohtiin arkistoaineistoista toiminnan öorgaanisenaö ja näin autenttisenä ja puolueettomana dokumentaationa, ja arkistoprofessiosta tällaisen aineiston objektiivisena siirtäjänä menneisyydestä tulevaisuuteen. Tietoteoreettisen orientaationsa mukaisesti postmoderni para-

³ Ks. esim. Cook, Terry (1994). *Electronic Records, Paper Minds: The Revolution in Information Management and Archives in the Post-Custodial and Post-Modernist Era*; Stoler, Laura Ann (2002). *Colonial Archives and the Arts of Governance*

digma tunnistaa, että arkistoaineistot eivät synny luonnostaan eikä arkistoprofession toiminta ole objektiivista, vaan molemmat ovat sosiaalisia konstruktioita. Elinkaarihallinnan ohjauksella arkistoauktoriteetit vaikuttavat toiminnan dokumentointiin aineistot tuottavissa organisaatioissa. Seulontapäätöksillä, järjestämisellä ja kuvailulla sekä muilla aineistohallinnan prosesseilla arkistoprofessio osallistuu kansallisen kulttuuriperinnön tuottamiseen. Arkistoprofessionaalinen toiminta, niin kuin kaikki sosiaalinen toiminta, on aina historiallisesti paikantunutta eli se sitoutuu oman aikansa ja paikkansa asettamiin reunaehtoihin sekä toimintaa toteuttavien toimijoiden arvoihin ja todellisuuden tarkastelun näkökulmiin.⁴

Kuvailu representaatiojärjestelmänä

Lähtökohta oletustensa mukaisesti arkistoteorian postmoderni nykyparadigma määrittelee arkistojen järjestämisen ja kuvailun *representaatiojärjestelmäksi*. Representaatio on yleisemminkin laajasti käytössä oleva käsite, joka tarkoittaa uudelleen esitystä jostakin asiasta. Muistiorganisaatioiden kuvailujärjestelmät ovat kaikki tietovarantojen erilaisia representaatiojärjestelmiä, joiden yhteinen tehtävä on tarjota pääsy niiden säilyttämiin tietovarantoihin. Tietovarannot täytyy organisoida ja kuvailla, representoida, ennen kuin niitä voidaan hakea, ja representaatiojärjestelmän laatu vaikuttaa suoraan tiedonhaun ja löytämisen laatuun. Arkistollisella representaatiojärjestelmällä on ollut erityisen keskeinen rooli aineistojen käyttöön saamisessa, koska käyttäjillä ei ole ollut lainkaan suoraa pääsyä aineistoihin. Myös digitaalisten tietovarantojen käyttöön saanti on mahdotonta ilman niitä kuvailevia metatietoja, vaikka niihin on arkistoissakin suora pääsy jopa yksittäisen aineisto-objektin tasolla.

Arkistokuvailun määrittelemisen representaatioksi tarkoittaa sitä, että kuvailun ei ajatella olevan tietovarantoa kuvaavien objektiivisten faktojen neutraalia kirjaamista, jonka tuotos on samanlainen tekijästä riippumatta. Määrittelemällä kuvailu representaatioksi se tunnustetaan ja tunnustetaan laatijansa aina jostakin näkökulmasta tuottamaksi tulkinnaksi. Postmoderni arkistoteoria ei myöskään näe kuvailua säilyttävän laitoksen aineistoon kohdistamana yksittäisenä kertosuorituksena, vaan jatkuvana ja täydentyvänä prosessina. Erityisesti syntyjään digitaalisten tietovarantojen kuvailu alkaa niiden tuottamisesta ja jatkuu koko elinkaaren ajan kun tietovarantoon lisätään jatkuvasti uutta metatietoa. Aineistojen kuvailuun osallistuvat näin niin tietovarannon tuottamiseen ja hallintaan liittyvät toimijat, sen hallinnasta vastaavat ammattilaiset ja heidän kuvailujärjestelmänsä kuin tietovarannon käyttäjät. Arkistokuvailu siis on, tai sen ainakin tulisi olla, myös rajapinta, joka integroi läpinäkyvällä tavalla näiden eri toimijoiden näkökulmat kuvailun kohteena olevaan tietovarantoon.⁵

Provenienssin uusi tulkinta ja arkistonmuodostaja-käsite

Arkistokuvailussa on aina ollut keskeistä tietovarannon liittäminen sen kontekstiin. Paperimaailmassa kontekstiin liittäminen välineenä on ollut arkiston järjestäminen, Suomessa myös arkistonmuodostus, provenienssiperiaatteen mukaisesti. Arkistoluettelo on representoinut aineistolle näin tuotettua fyysistä järjestystä. Perinteisesti arkistollinen provenienssi on ymmärretty yksiulotteisesti yhden arkistonmuodostajan suhteeksi yhteen arkistokokonaisuuteen. Tämä näkyy provenienssiperiaatteen perinteisenä määritelmänä, että yhden arkistonmuodostajan asiakirjat on säilytettävä erillään muiden arkistonmuodostajien

⁴ Ks. esim. Ridener, John (2009). *From Polders to Postmodernism. A Concise History of Archival Theory*. Luku 6. Questioning Archives: Contemporary Records, Contemporary Discourses; Schwartz, Joan M. and Cook, Terry (2002a). *Archives, Records and Power: The Making of Modern Memory*. Schwartz, Joan M. and Cook, Terry (2002b). *Archives, Records and Power: From (Postmodern) Theory to (Archival) Performance*.

⁵ Ks. esim. Zhang, Jane (2012). *Archival Representation in the Digital Age*; Yakel, Elizabeth (2003). *Archival Representation*.

asiakirjoista; vaikkakin kansallisen kuvailustandardin mukaan arkistonmuodostajalla voi olla useampia arkistoja. Tätä staattisten hallintorakenteiden tuottamien arkistokokonaisuuksien ideaaliin perustuvaa proveniensiiperiaatteen tulkintaa on kritisoitu kansainvälisessä arkistoteoreettisessa kirjallisuudessa jo 1900-luvun alkupuoliskolta lähtien. Kritiikki voimistui ja yleistyi 1980-luvulta lähtien digitaaliseen toimintaympäristöön siirryttäessä. Suomessa Eljas Orrman on todennut vuonna 1987 julkaistussa artikkelissaan, että proveniensiiperiaatteen perusajatuksia on vastaisuudessa sovellettava perinteisestä poikkeavalla tavalla ja uudelleenmäärittelyjä on suoritettava.⁶

Digitaalisten tietovarantojen ja representaatioiden maailmaan siirryttäessä aineiston fyysinen järjestys menettää merkityksensä. Jo 1990-luvulta lähtien asiakirja ja arkisto on kansainvälisessä arkistoteoriassa määritelty loogisina entiteetteinä. Digitaalisella arkistolla ei ole enää lainkaan staattista fyysistä järjestystä, ja sen hallinta tapahtuu yksinomaan metatietojen avulla. Tämä on johtanut proveniensiiperiaatteen uudelleen määrittelyyn ja siihen, että järjestämisen sijasta kuvailu on noussut tietovarannon kontekstiin liittämisen ytimeksi. Digitaalisesti muuttuneessa toimintaympäristössä proveniensi nähdään käsitteellisenä entiteettinä ja *multilateraalisenä kontekstien suhdeverkostona*, relaatioina. Proveniensi ei ole pelkästään tietovarannon suhde äarkistonmuodostajaan, vaan kaikkiin erilaisissa rooleissa toimiviin toimijoihin, jotka osallistuvat tietovarannon tuottamiseen, hallintaan ja käyttöön sen elinkaaren eri vaiheissa. Tämän lisäksi proveniensi on myös tietovarannon suhde niihin tehtäviin, joiden dokumentaatiota se on.⁷ Tietovarannon luonteesta riippuen voidaan joko toimijakonteksti tai tehtäväkonteksti nähdä ensisijaisena provenienssinä.

Proveniensi voi myös olla luonteeltaan useammanlaista riippuen toimijoiden välisen suhteen luonteesta toiminnallisessa kontekstissa. Australialainen arkistoteoreetikko Chris Hurley on tunnistanut kolme erilaista provenienssityyppiä: *moniprovenienssin* (multiple provenance), *yhteisprovenienssin* (simultaneous multiple provenance) ja *rinnakkaisprovenienssin* (parallel provenance). Moniproveniensi tarkoittaa samaa toiminnallista kontekstia eri aikaperiodeissa ja on siis suhde esim. samaa tehtävää eri aikoina suorittaneiden toimijoiden välillä (edeltäjä/seuraaja -suhde) tai perheen vanhempien ja lasten välinen suhde sukuarkiston arkistonmuodostajina. Yhteisproveniensi tarkoittaa samaa toiminnallista kontekstia samassa aikaperiodissa ja on siis suhde esim. samaan tehtävään samanaikaisesti osallistuneiden toimijoiden välillä tai saman suvun sisarusten välinen suhde sukuarkiston arkistonmuodostajina. Rinnakkaisproveniensi tarkoittaa erilaisia toiminnallisia konteksteja samassa aikaperiodissa ja on siis suhde sellaisten toimijoiden välillä, joilla molemmilla on samanaikaisesti, mutta erilaisen tehtäväkontekstin kautta suhde tietovarantoon. Esimerkkinä tästä on sekä aineiston tuottaneen toimijan että sitä käyttäneen tai kuvailleen toimijan molempien näkeminen äarkistonmuodostajina. Postmoderni arkistoteoria tunnustaa myös esim. erilaiset henkilörekisterit ja äaktit paitsi rekisterinpitäjän toiminnan dokumentaatioksi, myös rekisteröinnin kohteena olleiden toimijoiden toiminnan dokumentaatioksi, ja nämä toimijat asiakirjojen örinnakkaistuottajiksi⁸ (co-creator).

⁶ Orrman, Eljas (1987). Proveniensiiperiaate, teoriaa ja sovellutuksia.

⁷ Ks. esim. McKemmish Sue, Piggot Michael, Reed Barbara (2005). *The Archives.*; Douglas, Jennifer (2010). *Origins: Evolving Ideas about the Principle of Provenance.*

⁸ Hurley, Chris (2011). *The Hunting of the Snark (Looking for Digital öSeriesö)*; http://recordkeepingroundtable.files.wordpress.com/2012/05/hunting-the-snark_10.pdf

McKemmish, Sue and Piggot, Michael (2013). *Toward the Archival Multiverse: Challenging the Binary Opposition of the Personal and Corporate Archive in Modern Archival Theory and Practice.*

Edellä on käytetty käsitettä *arkistonmuodostaja*. Provenienssin uudenlainen tulkinta kuitenkin problematisoi tämän pohjoismaisessa arkistoteoreettisessa kontekstissa ja suomalaisissa asiakirjahallinnan käytännöissä keskeisen käsitteen. Kansainvälisesti käytetään kyllä käsitettä *records creator*, mutta tämä käsite ei rakennu provenienssin synonyymiksi kuten Suomessa. Kansainvälisemmin provenienssin synonyymi professionaaliossa ammattikielessä on *respect des fonds* eli *arkiston* alkuperäisen, aineiston laatineen toimijan (records creator) toiminnan rakenteiden mukaisesti muodostuneen rakenteen kunnioittaminen järjestämisen ja hallinnan metodina. Ongelmallinen on nimenomaan staattisiin hallintorakenteisiin ja paperiasiakirjoihin perustuva perinteinen yksiulotteinen näkemys arkistonmuodostajasta yksiköllisenä toimijana, koska se ei ole vastannut sitä jatkuvasti muuttuvien hallintorakenteiden kontekstia, jossa arkistoja on koko 1900-luvun ajan muodostettu. Postmodernin arkistoteorian mukainen tulkinta myöntääkin sen tosiasian, että arkistonmuodostukseen on usein osallistunut, ja digitaalisessa verkottuneessa toimintaympäristössä arkistonmuodostusprosessiin lähes aina osallistuu, useampia kuin yksi toimija. Arkistoinstituutioon luovutettu arkisto on siis muodostunut useissa erilaisissa toimija- ja toimintakonteksteissa, ei yhdessä staattisessa toimijakontekstissa.

Arkistonmuodostaja on kansallisesti määritelty organisaatioksi tai henkilöksi, jonka toiminnan tuloksena arkisto syntyy.⁹ Arkiston syntyminen on väljä ilmaisu, jonka voidaan hyvin (uudelleen) tulkita tarkoittavan postmodernin arkistoteorian mukaisesti kaikkia aineiston elinkaaren aikaisia erilaisia prosesseja, joiden tuloksena arkisto muodostuu. Tällöin arkistonmuodostajia olisivat kaikki näihin prosesseihin osallistuneet toimijat. Tällainen tulkinta muuttaa kuitenkin itse termin tarpeettomaksi, koska sen merkitys ei enää ole yhden toimijan nostaminen kuvailussa muita merkityksellisemmäksi. Jos arkistonmuodostaja ymmärretään rajatummin vain toimijaksi, jonka toiminnan dokumentaatiota aineisto on, tulee termille yhtä toimijan ja tietovarannon välistä suhdetta rajaavasti kuvaava merkitys. Mutta tässäkin merkityksessä arkistonmuodostaja voi olla monikollinen käsite. Näin käsitteen merkitys joka tapauksessa muuttuu nykyisestä, mikä tekee tarpeelliseksi määrittellä ne erilaiset roolit, joissa toimija voi toimia öarkistonmuodostajana suhteessa aineistoon. Lähtökohtaisesti kaikki toimijat, joilla on jokin rooli aineiston tuottamisessa, hallinnassa ja käyttämisessä ovat uudessa kuvailujärjestelmässä tasa-arvoisia öarkiston muodostajia.

Yhteenveto

Arkistokuvailun postmodernin arkistoteorian mukainen ymmärtäminen johtaa siihen, että arkistokuvailulla ei enää tarkoiteta yksinomaan arkistoinstituutioihin siirrettyjen tietovarantojen kuvailua valmiina staattisina arkistokokonaisuuksina arkistoammattilaisten toimesta. Arkistokuvailu prosessina kattaa tietovarannon koko elinkaaren ja tuotoksena kaikki kuvailutiedot riippumatta siitä, millä elinkaaren jatkumon kehällä kuvailu tapahtuu ja kuka kuvailumetatiot tuottaa. Joillakin arkistoinstituutioilla on rooli tietovarannon koko elinkaaren jatkumona kattavassa kuvailussa, toisilla ei tällaista roolia ole. Kun provenienssi käsitteellistetään kontekstien multilateraalisen suhdeverkoston, eivät arkistonmuodostaja ja provenienssi ole enää samaa tarkoittavia käsitteitä, vaan arkistollinen provenienssi muodostuu aineiston sekä sen erilaisten toimija- ja toimintakontekstien välisistä suhteista. Yhden arkistonmuodostajan tunnistamisen sijaan kuvailun fokukseen nousee erilaisissa rooleissa toimivien toimijoiden ja niiden toiminnan sekä tietovarantojen välisten suhteiden analysointi ja tunnistaminen. Digitaalisessa toimintaympäristössä kuvailun ytimessä ei olekaan enää aineiston järjestäminen ja kuvailu, vaan tietovarannon provenienssia kuvaavat

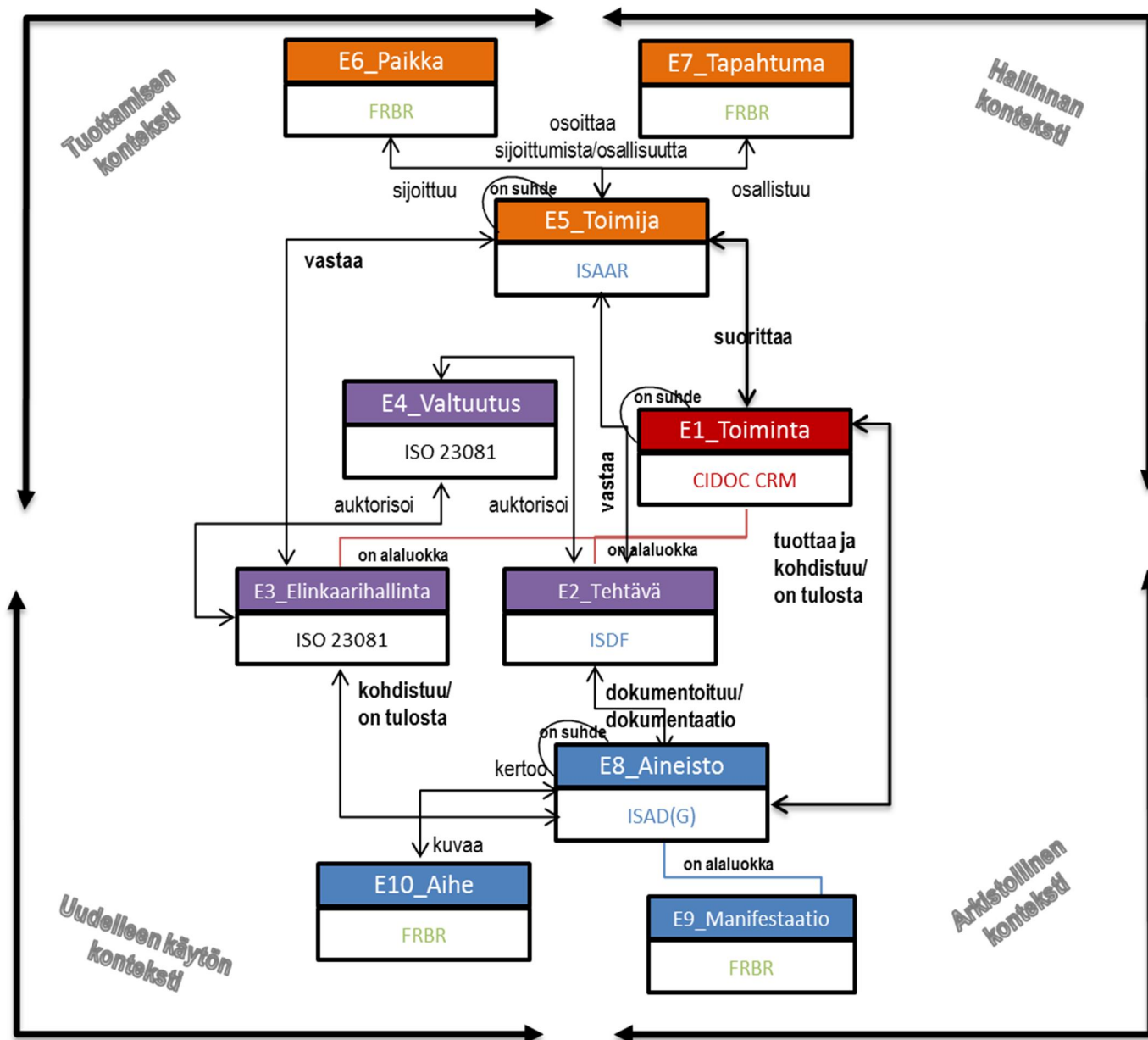
⁹ Sanastowiki <http://wiki.narc.fi/sanasto/index.php/Arkistonmuodostaja>

kontekstientiteetit sekä niiden keskinäiset suhteet ja suhteet tietovarantoon. Implementoinnin tulisi myös mahdollistaa tällainen tietovarannon modulaarinen ja entiteettien välisiin multilateraalsiin suhteisiin (monen-suhde-moneen) kohdistuva kuvailu käytännössä.

Käsitemalli

Yleisesittely

Kuva 1. Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä ja elinkaaren jatkumon kontekstit.

Käsitemallin funktio

Arkistokuvailun käsitemalli on arkistollisen kuvailujärjestelmän ylin abstraktiotaso, joka mallintaa miten tietovarannot arkistokuvailujärjestelmässä representoidaan. Arkistokuvailun ominaispiirre kuvailujärjestelmänä on, että tietovarannon kuvailutietojen kokonaisuus muodostuu sekä tietovarantoa että sen kontekstia kuvaavista metatiedoista, mitä arkistokuvailun kansainvälisen käsitemallin nimi *Records in Context* representoi. Kansallisessa käsitemallissa arkistokuvailujärjestelmä ymmärretään postmodernin arkistoteorian mukaisesti tietovarantoentiteettien ja kontekstientiteettien sekä niiden välisten multilateraalisten suhteiden, samoin kuin näissä entiteeteissä ja niiden välisissä suhteissa ajassa tapahtuvien tai tapahtuneiden muutosten representaatioksi. Kansallinen käsitemalli tekee käsitteellisen eron tietovarannon ja sen kontekstien välillä ja sen tärkein tehtävä on tunnistaa ja kuvata korkealla abstraktiotasolla arkistokuvailussa keskeiset tietovarannon kontekstientiteetit sekä tietovarannon ja kontekstientiteettien väliset suhteet. Käsitemalli ei siis representoi tietovarantoja ja niiden konteksteja todellisuuden entiteetteinä, vaan se mallintaa sitä, miten ne arkistokuvailujärjestelmässä representoidaan. Näin käsitemalli on arkistollisen kuvailujärjestelmän representaatio, ei tietovarantojen tuottamisen, hallinnan ja käytön todellisuuden representaatio.

Arkistokuvailun kansallinen käsitemalli eroaa vastaavista kansainvälisistä siinä, että se mallintaa *arkistokuvailua*, ei *arkistoaineistoa* kuvailun kohteena. Kansainvälisissä arkistostandardeissa arkistoaineisto ymmärretään (ensisijaisesti) asiakirjatiedoksi, jonka representointia kuvailussa niillä mallinnetaan. Kansallisessa käsitemallissa arkistokuvailu sen sijaan ymmärretään näkökulmaksi mihin tahansa tietovarantoon, jonka kuvailussa kontekstien kuvailu katsotaan oleelliseksi. Tästä syystä käsitemalli ei tarkemmin rajaa mitä tai millaista kuvailtava tietovaranto on, eikä se myöskään yksityiskohtaisemmin mallinna tietovarannon representointia kuvailujärjestelmässä. Tietovarannon tarkoituksenmukainen representointi kuvailujärjestelmässä on riippuvainen sekä siitä, mitä kuvailtava tietovaranto on että siitä, minkä elinkaaren jatkumon kontekstin näkökulmasta sitä tarkastellaan. Tällainen yksityiskohtainen mallintaminen on siis tehtävä käsitemallin implementoinneissa.

Kansallinen käsitemalli kattaa kaikilla elinkaaren jatkumon kehillä eri toimijoiden toimesta tapahtuneen kuvailun eli metatietojen tuottamisen. Näin käsitemalli pyrkii toimimaan örajakohteena¹⁰, joka yhdistää aineiston koko elinkaaren jatkumon kattavan kuvailun, kuten kuvassa 1 sivulla 15 on esitetty. Kuvassa käsitemalli on asetettu elinkaarihallinnan jatkumomallin kehiä mukaileviin neljään kontekstiin, joissa proveniensi kontekstien multilateraalisen suhdeverkoston rakentuu, kun useat toimijat erilaisissa rooleissa osana erilaista toimintaansa tuottavat, hallinnoivat ja käyttävät tietovarantoja. Aineisto laaditaan (tuottamisen konteksti); sen hallintaan voivat osallistua elinkaaren aikana muutkin kuin laatija (hallinnan konteksti); pysyvästi säilytettävän aineiston elinkaaren hallintaan tulee aina jollakin tavalla mukaan myös arkistollinen näkökulma (arkistollinen konteksti) ja tällaista aineistoa käytetään öikuisestiö uudelleen alkuperäisestä laatimistarkoituksista poikkeaviin käyttötarkoituksiin (uudelleen käytön konteksti). Kukin elinkaaren jatkumon konteksti on erilainen näkökulma sekä tietovarantoon että sen suhteisiin kontekstina

¹⁰ Yakel kuvaa artikkelissaan arkistollista representaatiojärjestelmää käsitteellä *boundary object* (2003, 5), suomeksi *rajakohde*. Boundary object = a concept in sociology to describe information used in different ways by different communities. http://en.wikipedia.org/wiki/Boundary_object

käsitelmässä kuvattuihin entiteetteihin. Käsitelmä itse on arkistollisesta kontekstista käsin laadittu koko elinkaaren jatkumon kattavan metatietojen tuottamisen representointimalli.

Kontekstit representoivat käsitelmässä myös aika-entiteettiä, jossa kontekstit voivat seurata toisiaan lineaarisesti tai olla samanaikaisia. Esimerkiksi arkistollinen konteksti voi representoida arkistoauktoriteetin ohjausvaltaa, joka vaikuttaa tietovarannon organisointiin ja metatietoihin jo sen tuottamisen kontekstissa; tai se voi representoida tietovarannon siirtämistä tuottamisen tai hallinnan kontekstista arkistoauktoriteetin omistukseen ja hallintaan. Riippumatta siitä, ovatko kontekstit eriaikaisia vai samanaikaisia, tietovarantojen ymmärrettävyys ja käytettävyys eri konteksteissa edellyttävät muiden kontekstien kuvailua eli jatkuvasti rikastuvaa uudelleen kontekstualisoinnin metatietoa.

Käsitelmän taustastandardit

Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä perustuu kuvailun kansainvälisten käsitelmien analyysiin ja hyödyntämiseen. Kuvassa 1 on esitetty lyhenteenä määrittäminen, johon kukin entiteetti perustuu. Nämä määrittäykset ovat

- ICA:n standardit *ISAD(G)*, *ISAAR(CPF)* ja *ISDF*
- ISO:n (International Standardization Organization) standardi ISO 23081:2 *Metadata for Records: Part 2. Conceptual and implementation issues* (2007)
- IFLA:n (International Federation of Library Associations) käsitelmä *Functional Requirements for Bibliographic Records* (FRBR, 2008)
- ICOM:in (International Council of Museums) käsitelmä standardina ISO 21127 *A Reference ontology for the interchange of cultural heritage information* (2006).

Käsitelmän entiteetti **Toiminta** perustuu CIDOC CRM -standardin entiteettiin *E7 Activity*. Entiteetit **Tehtävä**, **Toimija** ja **Aineisto** vastaavat ICA:n ao. standardien kohdealuetta. Entiteetit **Valtuutus** ja **Elinkaarihallinta** perustuvat ISO 23081:2 -standardin entiteetteihin *Mandate* ja *Recordkeeping*. Entiteetit **Paikka**, **Tapahtuma**, **Aihe** ja **Manifestaatio** perustuvat FRBR:n entiteetteihin *Place*, *Event*, *Concept*, ja *Object* sekä *Manifestation*. Kansallinen käsitelmä on siinä mielessä keskeneräinen, että siinä ei ole määrittely entiteettien ominaisuuksia eli niiden kuvailuelementtejä. Tällaiset määrittäykset sisältyvät kuitenkin entiteettien taustastandardeihin tai omalleihin tai niiden implementointia tukeviin kuvailu- ja luettelointisääntöihin.

Käsitelmään sisältyvistä entiteeteistä Toimija, Valtuutus, Tehtävä, Elinkaarihallinta ja Aineisto perustuvat arkistokuvailua ohjaaviin kansainvälisiin standardeihin. Elinkaarihallintaa lukuun ottamatta nämä entiteetit on tunnistettu myös RiC-mallissa arkistokuvailun ydinentiteeteiksi. Muut entiteetit perustuvat kirjasto- ja museoalojen kansainvälisten järjestöjen puitteissa tuotettuihin käsitelmilleihin. Käsitelmään sisältyvistä entiteeteistä Aineiston lisäksi Toimija, Paikka, Tapahtuma ja Aihe ovat siis myös muiden muistiorganisaatioiden kuvailun käsitelmilleihin sisältyviä entiteettejä. Nämä entiteetit ovat sitä aluetta, jolla arkistokuvailun kehittäminen semanttisesti yhdenmukaiseksi muiden muistiorganisaatioiden kanssa edistää arkistoaineiston saatavuutta ja palvelee sen käyttäjiä. Entiteetit on myös kansainvälisesti yleisesti tunnistettu arkistojen hakemistojärjestelmissä tärkeiksi hakuelementeiksi.

Kansalliseen käsitelmalliin entiteetit Paikka, Tapahtuma ja Aihe on sisällytetty siksi, että ne luovat entiteetin Toimija rinnalla rajapinnan arkistokuvailujärjestelmän ja muiden kulttuuriperintösektoreiden kuvailujärjestelmien välille. Kansallisen Digitaalisen Kirjaston puitteissa tapahtuvan kuvailun kansallisen kehittämisen kontekstissa tämä rajapinta on tärkeää tehdä eksplisiittiseksi. Entiteettien Paikka, Tapahtuma ja Aihe taustastandardi on FRBR, jossa entiteetit on ymmärretty tietovarannon sisältöä kuvaavina entiteetteinä. Arkistokuvailussa lähtökohta on, että tietovarannon sisältö on kontekstijohdannaista ja konteksti selittää miksi tietovaranto sisältää juuri sitä tietoa mitä se sisältää. Kaikki arkistokuvailun kansallisen käsitelmallin entiteetit onkin ymmärrettävä sekä tietovarannon kontekstia että sen sisältöä representoivina riippumatta siitä, kummasta näkökulmasta ne on käsitelmallissa tarkemmin määritelty.

Entiteetit Toimija, Paikka ja Tapahtuma

Arkistokuvailun kansallisessa käsitelmallissa entiteetti Toimija representoi kuvailun kohteena olevia yhteisöjä, sukuja ja henkilöitä. Toimija on ensisijaisesti inhimillinen entiteetti, mutta se voi olla myös mekaaninen entiteetti, kuten esim. järjestelmä, joka tuottaa metatietoa automaattisesti. Paikka ja Tapahtuma on käsitelmallissa määritelty Toimijan laajempaa sosio-kulttuurista toimintakontekstia representoivina: paikoina, joissa toimija on toiminut ja tapahtumina, joissa toimija on ollut osallisena historiansa aikana (ja joista tietovaranto tämän seurauksena sisältää tietoa).

Entiteetin Tapahtuma taustastandardiksi on kuvaan 1. merkitty FRBR, jossa entiteetti nähdään sisällönkuvailun entiteettinä. Kuten edellä on todettu, tällainen funktio sillä on arkistokuvailun kansallisessa käsitelmallissakin ottaen huomioon, että arkistokuvailussa sisältö on kontekstijohdannaista. RiC-käsitelmallin laadinnassa tapahtumaa tarkastellaan kuitenkin pikemminkin CIDOC CRM-mallin lähtökohdista käsitelmallin entiteettien suhteita luovana ja niitä selittävänä ajallisena ja toiminnallisena entiteettinä. Samanlainen rooli Tapahtumalla voidaan nähdä olevan myös kansallisessa käsitelmallissa, kun kaikki entiteetit ymmärretään sekä sisältöä että kontekstia representoivina. Tämän johdosta entiteetin tarkempaan kuvaukseen luvussa *Entiteetit ja niiden väliset suhteet* on taustastandardina tuotu esille myös CIDOC CRM.

Entiteetit Aineisto, Manifestaatio ja Aihe

Arkistokuvailun kansallisessa käsitelmallissa entiteetti Aineisto representoi kuvailun kohteena olevaa tietovarantoa loogisena entiteettinä. Loogisella tarkoitetaan tässä ensisijaisesti käsitteelliseksi ymmärrettyä entiteettiä, joka ei kuitenkaan ole abstrakti entiteetti, vaan johon liittyy myös fyysinen ulottuvuus. Entiteetti Manifestaatio entiteetin Aineisto alaluokkana representoi kuvailun kohteena olevaa tietovarantoa tällaisena fyysisenä entiteettinä. Tämä käsitteellinen eronteko on arkistokuvailussakin tarpeen, koska tietovaranto loogisena entiteettinä voi ilmentyä samanaikaisesti useampina, ominaisuuksiltaan erilaisina fyysisinä entiteetteinä. Ja toisinpäin, useammat ominaisuuksiltaan erilaiset fyysiset tietovarannot voivat itse asiassa olla yhden loogisen entiteetin ilmentymiä.

Arkistokuvailun mallintamisen perinteisenä lähtökohtana on ollut tietovarannon representointi hierarkkisine luokkina tai tasoina. Näin on tehty ISAD(G):ssä ja siihen pohjautuvassa nykyisessä kansallisessa arkistokuvailumallissa, joka määrittelee arkistokuvailun tasot arkistoksi, sarjaksi ja arkistoyksiköksi. Arkistokuvailun uudessa kansallisessa käsitelmallissa ei ole haluttu lähteä mallintamaan Aineisto-entiteetin alaluokkia tässä perinteisessä tietovarantokokonaisuuden loogista tai fyysistä rakennetta representoivassa mielessä, vaan tämä voidaan tehdä halutulla tavalla käsitelmallin implementoinnissa. RiC-mallissa tietova-

ranto mallinnetaan entiteetteinä *Record* ja *Record Set*, joilla on keskinäinen osa-kokonaisuus ósuhde. Molemmilla entiteeteillä on sekä looginen että fyysinen ulottuvuus.

Entiteetti Aihe yhdistää FRBR-mallin entiteetit *Concept* ja *Object*, jotka representoivat tässä mallissa erilaisia abstrakteja käsitteitä ja materiaalisia objekteja, joista tietovaranto sisältää tietoa. Rajapintana muiden kulttuuriperintösektoreiden kuvailujärjestelmiin myös arkistokuvailun kansallisessa käsittemallissa entiteetti Aihe representoi tietovarannon sisällönkuvailua, mutta ottaen huomioon, että arkistokuvailussa sisältö on kontekstijohdannaista. Tämäkin entiteetti on siis ymmärrettävä myös kontekstin representaatioksi. Abstrakteina käsitteinä tai materiaalisina objekteina Aihe-entiteetti kattaa myös toimijat, paikat, tapahtumat, toiminnan, valtuutukset, tehtävät, elinkaarihallinnan tapahtumat ja tietovarannot, joita tämän entiteetin puitteissa tarkastellaan siis tietovarannon sisällön näkökulmasta.

Entiteetit Toiminta, Valtuutus, Tehtävä Elinkaarihallinta

Edellä johdantoluvussa on todettu, että nykyiset kansainväliset ja kansalliset kuvailuperiaatteet ja ósäännöt on määritelty asiakirja-aineiston ominaispiirteiden ja tarpeiden perusteella eivätkä ne riittävällä tavalla huomioi, että arkistoissa säilytetään muutakin kuin asiakirjalliseksi määrittyvää aineistoa. Perimmiltään tämä johtuu arkistoteorian perinteisestä lähtökohdasta ymmärtää tietovarantoja tuottava toiminta formaaliin mandaattiin perustuvaksi ja tällaisen toiminnan tuottamat tietovarannot asiakirjoiksi,¹¹ kuten ICA:n standardit ISDF ja ISAD(G) tekevät.

Arkistokuvailun kansallisen käsitemallin lähtökohtana on, että kuvailun kohteena oleva tietovaranto on toimijan toiminnan tuotos (mistä johtuen tietovaranto sisältää tietoa toimijasta ja sen toiminnasta). Tästä seuraa arkistokuvailun ominaispiirteensä oleva vaatimus tietovarannon liittämistä konteksteihinsa. Kansallinen käsitemalli ei kuitenkaan rajaa toimintaa yksinomaan formaaliin mandaattiin perustuvaksi asiakirjatietoa tuottavaksi proseduraaliseksi toiminnaksi, vaan ymmärtää sen yleisemmin intellektuaalisena tavoitteellisena aktiviteettina, mitä entiteetti Toiminta käsittemallissa representoi. Tätä kautta käsitemalli laajentaa myös tietovarannot asiakirjatietoa yleisemmäksi entiteetiksi.

Entiteetti Toiminta on käsittemallissa geneerinen yläluokka, jonka alaluokkina entiteetit Tehtävä ja Elinkaarihallinta arkistokuvailun kansallisessa käsittemallissa ymmärretään. Tehtävä ja Elinkaarihallinta representoivat käsittemallissa sitä perinteisesti arkistoteorian ytimessä ollutta formaalien ja normatiivisten sääntöjen määrittelemää, ohjaamaa ja rajaavaa toimintaa, joka tuottaa asiakirjatietoa ymmärrettyä toiminnan todistusvoimaisena dokumentaationa. Entiteetti Valtuutus representoi näitä formaaleja ja normatiivisia sääntöjä. Elinkaarihallinta representoi tietovarantoihin kohdistuvaa valtuutettua toimintaa asiakirjojen elinkaaren jatkumon eri konteksteissa eli asiakirjahallintaa. Entiteetti mallintaa käsittemallissa myös sitä aineiston arkistollisen hallinnan lähtökohtaa, että hallintaan voi sisältyä koko elinkaaren hallinnan ohjaus ja asiakirjahallinto, ei yksinomaan aineiston hallinta pysyvistä säilyttämisestä vastaavassa instituutiossa.

Entiteetit Valtuutus, Tehtävä ja Elinkaarihallinta eivät sisälly muiden muistiorganisaatioiden kuvailun käsitemalleihin ja ovat näin yksinomaan arkistokuvailujärjestelmän entiteettejä. Nämä kolme entiteettiä edustavat asiakirjatiedon kuvailussa merkityksellisiä entiteettejä ja osoittavat, että arkistokuvailun ja muiden muistiorganisaatioiden kuvailun erot liittyvät erityisesti asiakirjatiedon representointiin. Toiminta

¹¹ Esim. Eastwood, Terry (2010). *A Contested Realm: The Nature of Archives and the Orientation of Archival Science*.

yleisemmin intellektuaalisena tavoitteellisena aktiviteettina on osa myös muiden muistiorganisaatioiden kuvailujärjestelmiä ja tuottaa tietovarantoja, jotka voidaan kuvailla minkä tahansa kuvailujärjestelmän mukaisesti.

Entiteettien väliset suhteet

Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä on keskeneräinen myös entiteettien välisten ja erityisesti niiden keskinäisten, entiteettien instanssien välisten suhteiden (toimijan suhde toiseen toimijaan; paikan suhde toiseen paikkaan jne.) nimeämisen ja kuvaamisen osalta. Käsitelmä tunnistaa vain entiteettien väliset keskeiset, entiteettien edellä olevan kuvauksen pohjalta muodostuvat perussuhteet. Nämä suhteet on esitetty luvussa *Entiteetit ja niiden väliset suhteet* sekä taulukkona liitteessä 1., mutta niitä ei ole yksityiskohtaisemmin kuvattu. RiC-käsitelmän laadinnassa entiteettien suhteiden yksityiskohtainen määrittely ja formaali kuvaaminen ovat keskeisessä roolissa ja sellainen täytyy tehdä myös kansallisen käsitelmän implementoinneissa.

Arkistokuvailun ominaispiirre kuvailujärjestelmänä on tietovarannon representointi toimijan toiminnan tuotoksena, mikä muodostaa arkistokuvailussa keskeisen suhteen entiteettien Toimija, Toiminta ja Aineisto välille. Kansallisessa käsitelmässä muiden entiteettien väliset suhteet on eksplisiittisesti esitetty vain suhteena johonkin näistä kolmesta entiteetistä: entiteettien Paikka ja Tapahtuma suhteena entiteettiin Toimija; entiteetin Valtuutus suhteena entiteetin Toiminta alaluokkiin Tehtävä ja Elinkaarihallinta; ja entiteetin Aihe suhteena entiteettiin Aineisto. Toimijan, Toiminnan ja Aineiston välinen ydinsuhde luo kuitenkin kaikkien entiteettien välille monesta-moneen ósuhteet, mutta näitä ei kuvan 1. visuaalisen selkeyden vuoksi ole käsitelmässä eksplisiittisinä esitetty. Käsitelmäkuvaa on kuitenkin luettava niin, että esimerkiksi entiteeteillä Paikka ja Tapahtuma on (entiteetin Toimija kautta) suhde sekä entiteettiin Toiminta että entiteettiin Aineisto. Tai että entiteetillä Aihe on (entiteetin Aineisto kautta) suhde sekä entiteettiin Toiminta että entiteettiin Toimija.

Kuvaan 1. sisältyy entiteettien Toimija, Toiminta ja Aineisto instanssien välinen suhde. Tyypillinen Toimija-entiteetin instanssien välinen suhde on edeltäjä-seuraaja -suhde ja tyypillinen Aineisto-entiteetin instanssien välinen suhde on osa-kokonaisuus -suhde. Luonnollisesti myös muiden käsitelmän entiteettien instanssien välillä voi olla vastaavanlaisia suhteita. Näitä suhteita ei ole kuitenkaan käsitelmälityössä kattavasti tunnistettu eikä kuvattu.

Käsitelmä ja metatietomallit

Kansallisen arkistokuvailujärjestelmän osana käsitelmä määrittelee, *mitä* arkistokuvailu on; mutta se ei määrittele sitä, *miten* tietovarantoja kuvaillaan käytännössä. Se, miten tietovarannot käytännön kuvailussa representoidaan, määrittellään käsitelmällä implementoivissa *metatietomalleissa* ja *kuvailusäännöissä*. Arkistokuvailun lähtökohtana kuitenkin on, että tietovarannon kuvailu koostuu sekä Aineisto-entiteetin ominaisuuksia että sen kontekstientiteettien ominaisuuksia määrittävistä *metatietoelementeistä*. Käsitelmä määrittelee arkistollisen provenienssin kuvailussa keskeiset kontekstientiteetit ja niiden väliset perussuhteet sekä suhteet Aineisto-entiteettiin. Käsitelmästä johdetaan metatietomallit ja kuvailusäännöt, jotka määrittelevät tietovarantoja ja niiden erilaisia konteksteja sekä näiden välisiä suhteita kuvaavat me-

tatietoelementit. Myös kontekstin representoinnissa metatietomallit voivat siis yksityiskohdissaan olla erilaisia. Metatietomalleissa tietovarantoja voidaan mallintaa käsitemallia tarkemmin ottaen huomioon mil-laisten tietovarantojen kuvailua ja mitä elinkaaren jatkumon kontekstia varten metatietomalli tai kuvailusäännöt on tarkoitettu. Käsitemalli ei siis rajaa tietovarannon eikä kontekstin metatietoelementtien muo-dostamista tietovarantojen kuvailua käytännössä ohjaavissa metatietomalleissa ja kuvailusäännöissä. Kä-sitemalli toimii örajakohtenaö, metamallina, jota vasten käytännön kuvailua ohjaavia metatietomalleja tai kuvailusääntöjä voidaan verrata toisiinsa.

Arkistokuvailujärjestelmän tunnusmerkki on, että siihen sisältyy käsitemallin keskeiseksi tunnistamista kontekstientiteeteistä jollakin tavalla johdetut metatietoelementit. Käsitemalli voidaan toteuttaa yksiulotteisena niin, että käsitemallissa tunnistetut kontekstientiteetit ovat metatietomalleissa Aineisto-entiteetin metatietoelementtejä. Sähke2 ónormi ja JHS 143 ovat esimerkkejä yksiulotteisesta toteutuksesta. Tällai-nen yksiulotteinen malli ei kuitenkaan tue multilateraalisen kontekstien suhdeverkoston representointia. Kontekstientiteettien ja Aineisto-entiteetin kuvailun erottaminen toisistaan ja käsitemallin implementointi modulaarisena metatietomallina sen sijaan mahdollistaa tietovarantojen keskinäisten sekä tietovarantojen ja kontekstien välisten suhteiden luomisen ja kuvailun. ICA:n Aineisto-, Toimija- ja Toiminta-entiteettien erilliset kuvailusäännöt ISAD(G), ISAAR(CPF) ja ISDF ovat esimerkkejä modulaarisesta toteutuksesta, jota pyritään edelleen vahvistamaan RiC-käsitemallin ja -ontologian avulla.

Modulaarinen kuvailumalli ja sen implementointi tekee eron *kuvailutiedon* (descriptive record) ja *auktori-teettitiedon* (authority record) välillä¹². Modulaarisessa mallissa kontekstientiteettien kuvailu toteutetaan useiden tietovarantojen kuvailussa ja useiden kuvailuja laativien toimijoiden jatkuvasti uudelleen hyö-dynnettävissä olevana auktoriteettitietona, johon tietovarantokohtaiset kuvailutiedot linkitetään. Kult-tuuriperintösektoreiden yhteisten palveluiden maailmassa nimenomaan auktoriteettitiedon tuottamisessa pyritään hyödyntämään kaikkien sektoreiden yhteisiä ontologioita ja avointa linkitettyä dataa. Tällainen lähestymistapa muuttaa kuvailun käytännön työprosessina uusien tietovarantojen kuvailutietojen tuot-tamiseksi ja suhteiden luomiseksi näiden kuvailutietojen ja auktoriteettitietoina jo kertaalleen kuvailtujen kontekstientiteettien välille. Kuvailun painopiste ei näin ole enää entiteettien kuvailussa, vaan niiden vä-listen suhteiden tunnistamisessa ja kuvailemisessa. RiC-mallissa suhde (*relationship*) mallinnetaan ku-vailun kohteena olevana entiteettinä ja entiteettien väliset, arkistokuvailussa keskeiset suhteet määritel-lään kansallista käsitemallia tarkemmin.

¹² ISAD(G) I.14 s. 9

Entiteetit ja niiden väliset suhteet

E1_Toiminta (Activity)

Määritelmä	<p>Representoi E5_Toimijan tavoitteellista toimintaa, joka tuottaa E8_Aineiston ja kohdistuu sen hallintaan.</p> <p>Alaluokkia ovat entiteetit E2_Tehtävä ja E3_Elinkaarihallinta.</p>
Kuvaus	<p>Toiminta on yläluokka, joka mallintaa yleisesti intellektuaalista tavoitteellista, aineistoja tuottavaa ja niihin kohdistuvaa toimintaa.</p> <p>Intellektuaalisella toiminnalla tarkoitetaan tässä älyllistä, henkistä, taiteellista, proseduraalista tai minkä tyyppistä tahansa inhimillistä aktiviteettia. Tällainen toiminta voi olla yhteiskunnalliseen tai yhteisön formaaliin valtuutukseen perustuvaa tai sitä voivat ohjata ja kontrolloida yhteisön eksplisiittiset tai implisiittiset odotukset tai sen tavoitteet voivat olla täysin yksilölähtöiset.</p> <p>Koska toiminta on geneerinen yläluokka, se ei modulaarisessa kuvailumallissa ole lähtökohtaisesti erillinen kuvailuentiteetti. Implementoinnissa toiminta voidaan kuvailla esim. toimijan kuvailun metatietoelementtinä ja/tai esittää entiteettinä E10_Aihe tukeutuen sanasto-ontologiaan.</p> <p>Formaaliin valtuutukseen perustuva tietovarantoja tuottava toiminta on esitetty käsitelmässä entiteetin E1_Toiminta alaluokkana E2_Tehtävä. Tietovarantoihin kohdistuva formaaliin valtuutukseen perustuva toiminta on esitetty käsitelmässä entiteetin E1_Toiminta alaluokkana E3_Elinkaarihallinta.</p> <p>Nämä kaksi entiteettiä E1 sisältävää toiminnan tyyppiä on haluttu nostaa käsitelmässä eksplisiittisesti esille, koska juuri nämä entiteetit ovat arkistokuvailun erityispiirteitä suhteessa muiden kulttuuriperintösektoreiden kuvailuun. Toiminta yleisenä inhimillisenä aktiviteettina sen sijaan sisältyy kaikkien kulttuuriperintösektoreiden kuvailujärjestelmiin.</p> <p>Toiminta myös tuottaa aineistoina niin asiakirjatietoa kuin muuta kirjallista dokumentaatiota sekä muuta kuin kirjallista aineistoa. Asiakirjatieto on aineistoa, joka on tulosta valtuutukseen perustuvasta toiminnasta.</p>
Taustastandardi	<p><i>ISO 21127:2006. Information and documentation ó A reference ontology for the interchange of cultural heritage information. (CIDOC CRM)</i></p> <p>E7_Activity: This class comprises actions intentionally carried out by instances of E39 Actor that result in changes of state in the cultural, social, or physical systems documented.</p>
Esimerkit	<p>Toimintaa ovat entiteettien E2_Tehtävä ja E3_Elinkaarihallinta kuvauksessa esitetyt esimerkit. Näiden lisäksi toimintaa voivat olla:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yksityishenkilön ammatillinen toiminta - yksityishenkilön poliittinen, yhteiskunnallinen, taiteellinen, urheilullinen

	<p>tai muu harrastustoiminta</p> <ul style="list-style-type: none"> - muu yksityinen toiminta - yhteisöjen toiminta, joka ei perustu formaaliin valtuutukseen - yksityishenkilön tai yhteisön aineistoon kohdistuva toiminta, joka ei perustu formaaliin valtuutukseen. <p>Entiteetin instansseja aineistoja tuottavana toimintana ovat esimerkiksi valokuvaaja (ammatti); kuorolaulu (harrastus); kirjeen kirjoittaminen tai vapaaehtoistyö nuorten parissa (yksityinen toiminta).</p> <p>Entiteetin instansseja aineistoon kohdistuvana toimintana ovat esimerkiksi yksityisen henkilön suorittama oman aineistonsa järjestäminen ja yksityisen yhteisön suorittama oman yksityisen aineistonsa hävittäminen.</p>
Suhteet	<p>RS_1a = E1 ja E5_Toimija välillä: suorittaa. Toimintaa suorittaa Toimija.</p> <p>RS_1b = E1 ja E8_Aineisto välillä: tuottaa ja kohdistuu. Toiminta tuottaa Aineiston ja kohdistuu Aineistoon.</p>

E2_Tehtävä (Function)

Määritelmä	Entiteetin E1_Toiminta alaluokka. Representoi E8_Aineistona dokumentoituvaa formaalisti valtuutettua E1_Toimintaa.
Kuvaus	<p>Tehtävä on lakiin, standardiin, toimintapolitiikkaan tai muuhun formaaliin ja normatiiviseen säännöstöön (E4_Valtuutus) perustuvaa proseduraalista toimintaa. Proseduraalisella toiminnalla tarkoitetaan tässä ennalta määriteltyjen menettelytapojen mukaisesti tapahtuvaa prosessiluonteista toimintaa.</p> <p>Tehtävä on modulaarisessa kuvailumallissa lähtökohtaisesti erillinen kuvailuentiteetti ja auktoriteettitietoa. Implementoinnissa entiteetin kuvailu perustuu lähtökohtaisesti tehtäväluokitukseen tai muuhun formaaliin kuvaukseen, joka määrittelee kuvailtavat käsitteet ja niiden keskinäiset suhteet. (Esim. hierarkkinen tehtäväluokitus, joka määrittelee tehtävät ja niitä toteuttavat prosessit tai tehtäväontologia.)</p> <p>Tehtävä tuottaa asiakirjatietoa. Tehtävästä vastaa toimija, joka on tyyppiä yhteisö tai juridinen henkilö. Yleensä toimija vastaa tehtävästä formaaliin valtuutukseen perustuen. Käsittemalliin sisältyy kuitenkin eksplisiittinen suhde vain tehtävän ja valtuutuksen välillä, koska nimenomaan tällä suhteella on arkistollisesta näkökulmasta erityinen rooli. Toimijan ja tehtävän välisen suhteen kautta käsittemalliin sisältyy kuitenkin myös implisiittinen suhde toimijan ja valtuutuksen välille.</p>
Taustastandardi	<i>ISDF. International Standard for Describing Functions. International Council on Archives (ICA) 2007.</i> Function:

	<p>Any high level purpose, responsibility or task assigned to the accountability agenda of a corporate body by legislation, policy or mandate.</p> <p>Agents executing Functions is documented in records (ISO 23081-2).</p>
Esimerkit	Julkishallinnon tehtäväluokituksen tai organisaatiokohtaisen AMS:in tehtäväluokituksen mukaisten hierarkiatasojen kuvailu ISDF-standardin mukaisesti.
Suhteet	<p>RS_2a = E2 ja E4_Valtuutus välillä: auktorisoi. Tehtävän auktorisoi Valtuutus (toimijan mandaatiksi).</p> <p>RS_2b = E2 ja E5_Toimija välillä: vastaa. Tehtävän hoitamisesta vastaa (valtuutuksen nojalla) Toimija.</p> <p>RS_2c = E2 ja E8_Aineisto välillä: dokumentoituu. Tehtävä dokumentoituu Aineistona.</p>

E3_Elinkaarihallinta (*Recordkeeping Function*)

Määritelmä	Entiteetin E1_Toiminta alaluokka. Representoi E8_Aineistoon kohdistuvaa formaalisti valtuutettua E1_Toimintaa.
Kuvaus	<p>Elinkaarihallinta on lakiin, standardiin, toimintapolitiikkaan tai muuhun formaaliin ja normatiiviseen säännöstöön (E4_Valtuutus) perustuvaa systemaattista aineiston hallintaa sen elinkaaren jatkumon eri konteksteissa. Tuottamisen kontekstissa elinkaarihallinta voi olla suunniteltu jo ennen hallinnan kohteena olevien asiakirjojen laatimista ja valtuutus voi velvoittaa jotkut toimijat vastaamaan aineiston elinkaarihallinnasta.</p> <p>Elinkaarihallinta voidaan dokumentoida tai kuvailla hyvin monilla erilaisilla tavoilla riippuen siitä, millä elinkaaren jatkumon kehällä hallinta tapahtuu ja mitä hallinnan kohteena oleva aineisto fyysisesti on. Tästä johtuen Elinkaarihallinta ei modulaarisessa kuvailumallissa ole lähtökohtaisesti erillinen kuvailuentiteetti, vaan implementoinnissa elinkaarihallinnan suunnitellut ja/tai toteutuneet toimenpiteet dokumentoidaan manuaalisesti tai ne dokumentoituvat automaattisesti entiteettien E8_Aineisto ja E9_Manifestaatio metatietoelementteinä.</p>
Taustastandardi	<p>ISO 23081-2:2009. <i>Information and documentation ó Managing metadata for records ó Part 2: Conceptual and implementation issues.</i></p> <p>Recordkeeping Functions record, manage and enable use of Records.</p>
Esimerkit	Metatiedot, jotka dokumentoivat aineiston säilytysajan ja hävittämisen säilytysajan umpeuduttua. Arkistossa tehtyä kuvailua dokumentoivat metatiedot.
Suhteet	<p>RS_3a = E3 ja E4_Valtuutus välillä: auktorisoi. Elinkaarihallinnan auktorisoi Valtuutus</p> <p>RS_3b = E3 ja E5_Toimija välillä: vastaa. Elinkaarihallinnasta vastaa Toimija.</p> <p>RS_3c = E3 ja E8_Aineisto välillä: kohdistuu. Elinkaarihallinta kohdistuu Aineistoon.</p>

E4_Valtuutus (*Mandate*)

Määritelmä	Representoi lakeja, standardeja, toimintapolitiikkoja ja muita formaaleja ja normatiivisia sääntöjä, jotka määrittelevät, ohjaavat ja rajaavat E5_Toimijan, E2_Tehtävän ja E3_Elinkaarihallinnan toteuttamista.
Kuvaus	<p>Valtuutus on arkistollisessa näkökulmassa se tekijä, joka erottaa asiakirjatietoa tuottavan toiminnan muusta toiminnasta. Valtuutus auktorisoi toiminnan tavalla, josta seuraa toimijalle muodollinen vastuu- ja tilivelvollisuus jollekin taholle ja asiakirjojen tehtävä on toimia tämän vastuu- ja tilivelvollisuuden kontrolloinnin ja todistamisen välineenä. Valtuuttamattomaan toimintaan tällaista muodollista vastuu- ja tilivelvollisuutta ei sisälly, mistä syystä käsitelmissä Tehtävä ja Elinkaarihallinta on nostettu eksplisiittisesti esille Toiminta-entiteetin alaluokkina.</p> <p>Valtuutus on modulaarisessa kuvailumallissa lähtökohtaisesti erillinen kuvailuentiteetti ja implementoinnissa auktoriteettitietoa.</p> <p>Valtuutus auktorisoi toimijan toimintaa (jolloin toiminta on käsitelmin mukaan tehtävä tai elinkaarihallintaa) ja aineistoa toiminnan dokumentaationa. Toimijaa, toimintaa ja aineistoa koskevat valtuudet voidaan antaa samassa valtuutuksessa tai valtuutus voi koskea yksinomaan toimijaa, toimintaa tai aineistoa. Käsitelmissä esitetään kuitenkin eksplisiittisenä vain valtuutuksen suhde toimintaan ja näin syntyvät valtuutuksen suhteet toimijaan ja aineistoon rakentuvat implisiittisesti toiminnan (tehtävän ja/ tai elinkaarihallinnan) kautta.</p>
Taustastandardi	<i>ISO 23081-2:2009. Information and documentation ó Managing metadata for records ó Part 2: Conceptual and implementation issues.</i> Rules governing the transaction and documentation of business.
Esimerkit	
Suhteet	<p>RS_4a = E4 ja E2_Tehtävä välillä: auktorisoi. Valtuutus auktorisoi tehtävän.</p> <p>RS_4b = E4 ja E3_Elinkaarihallinta välillä: auktorisoi. Valtuutus auktorisoi elinkaarihallinnan.</p>

E5_Toimija (*Agent*)

Määritelmä	<p>Representoi yhteisöjä, sukuja ja perheitä sekä luonnollisia henkilöitä, joilla on suhde E8_Aineistoon osana niiden E1_Toimintaa, E2_Tehtävää ja/tai E3_Elinkaarihallintaa.</p> <p>Toimija on esisijaisesti inhimilliseksi ymmärretty entiteetti, mutta se voi olla myös mekaaninen, kuten esim. järjestelmä, joka tuottaa dokumentaati-</p>
-------------------	--

	ota tai hävittää aineistoa automaattisesti tiettyjen käsittelysääntöjen mukaisesti.
Kuvaus	<p>Toimija on</p> <ul style="list-style-type: none"> • yhteisö: viranomainen, yritys, yhdistys, säätiö, oikeushenkilö tai muu yhteisten päämäärien perusteella muodostuva pysyvän tai tilapäisen kokonaisuuden muodostava ihmisryhmä tai yhteenliittymä • suku tai perhe • luonnollinen henkilö tai • järjestelmä. <p>Toimija on modulaarisessa kuvailumallissa lähtökohtaisesti erillinen kuvailuentiteetti ja implementoinnissa auktoriteettitietoa. Erityisen merkityksellistä on liittää yhteen ja auktorisoida eri nimimuodot, joilla toimija on tunnettu, sekä erottaa samannimiset toimijat toisistaan.</p> <p>Toimijan suhde toimintaan on erilainen kuin toimijan suhde valtuutukseen perustuvaan tehtävään ja elinkaarihallintaan. Suhteessa aineistoon toimija toimii erilaisissa rooleissa, jotka määritellään osana metatietomallia tai luettelointisääntöjä.</p>
Taustastandardi	<p><i>ISAAR (CPF). International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons, and Families. ICA 2003.</i></p> <p>Any entity (corporate body, family or person) that created, accumulated and/or maintained records in the conduct of personal or corporate activity</p>
Esimerkit	Toimija tehtävästä vastaavana; aineiston omistajana; aineiston säilytyksestä vastaavana; elinkaarihallinnan toimenpiteen suorittajana; tapahtuman järjestäjänä jne.
Suhteet	<p>RS_5a = E5 ja E1_Toiminta välillä: suorittaa. Toimija suorittaa toimintaa.</p> <p>RS_5b = E5 ja E2_Tehtävä välillä: vastaa. Toimija vastaa tehtävästä.</p> <p>RS_5c = E5 ja E3_Elinkaarihallinta välillä: vastaa. Toimija vastaa elinkaarihallinnasta.</p> <p>RS_5d = E5 ja E6_Paikka välillä: sijoittuu. Toimija sijoittuu (johonkin) paikkaan.</p> <p>RS_5e = E5 ja E7_Tapahtuma välillä: osallistuu. Toimija osallistuu (johonkin) tapahtumaan.</p>

E6_Paikka (*Place*)

Määritelmä	Representoi fyysistä tai virtuaalista E5_Toimijan toimintakontekstiin liittyvää paikkaa.
Kuvaus	<p>Paikka ymmärretään laajasti historialliseksi tai nykyiseksi maantieteelliseksi tai hallinnolliseksi alueeksi, fyysiseksi tai virtuaaliseksi tilaksi tai paikaksi, jolla on maantieteellisen koordinaatiston avulla ilmastavissa oleva sijainti (sijaintipaikka).</p> <p>Paikka on osa sitä sosio-kulttuurisen kontekstin kuvailua, jossa toimija on</p>

	<p>toiminut ja josta aineisto näin sisältää tietoa.</p> <p>Paikka on modulaarisessa kuvailumallissa lähtökohtaisesti erillinen kuvailuentiteetti ja implementoinnissa auktoriteettitietoa, joka kuvataan ontologiassa.</p> <p>Paikalla voi olla suhde myös toimintaan ja tapahtumaan, mutta käsitelmässä tämä suhde rakentuu implisiittisesti toimijan kautta.</p>
Taustastandardi	<p><i>Functional Requirements for Bibliographic Records</i> (FRBR, 2008)</p> <p>The entity defined as place encompasses a comprehensive range of locations: terrestrial and extra-terrestrial; historical and contemporary; geographic features and geo-political jurisdictions.</p>
Esimerkit	<p>Paikka voi olla kunta, jonka alueella toimija asuu tai karttakoordinaatein ilmaistava toimijan pääkonttorin sijaintipaikka; hallintoalue, jonka toimijan toiminta eri aikoina on kattanut; tai virtuaalinen tila, jossa toimija on osallistunut kokoukseen tai keskusteluun.</p>
Suhteet	<p>RS_6a = E6 ja E5_Toimija välillä: osoittaa sijoittumista. Osoittaa toimijan historiallisen toimintakontekstin kiinnittymistä paikkaan.</p>

E7_Tapahtuma (*Event*)

Määritelmä	<p>Representoi E5_Toimijan toimintakontekstiin liittyvää ajallista ilmiötä.</p>
Kuvaus	<p>Tapahtuma ymmärretään laajasti erilaisiksi aikaan sidotuiksi ilmiöiksi, jotka ovat osa sen laajemman sosio-kulttuurisen kontekstin kuvailua, jossa toimija on toiminut ja josta aineisto näin sisältää tietoa.</p> <p>Toimijoiden väliset suhteet ja niiden suhteet muihin entiteetteihin perustuvat hyvin pitkälle niihin erilaisiin ajallisiin ilmiöihin, joissa toimijat ovat olleet osallisina. CIDOC CRM on tapahtumapohjainen käsitelmä, jonka lähtökohtana on Tapahtuma historiallisina kohtaamisina, jotka tuottavat entiteettien väliset suhteet ¹³</p> <p>Tapahtuma on modulaarisessa kuvailumallissa lähtökohtaisesti erillinen kuvailuentiteetti ja implementoinnissa auktoriteettitietoa.</p> <p>Tapahtumalla voi olla suhde myös toimintaan ja paikkaan, mutta käsitelmässä tämä suhde rakentuu implisiittisesti toimijan kautta.</p>
Taustastandardi	<p><i>Functional Requirements for Bibliographic Records</i> (FRBR, 2008)</p> <p>The entity defined as event encompasses a comprehensive range of actions and occurrences that may be the subject of a work.</p> <p>Myös <i>ISO 21127:2006. Information and documentation ó A reference ontology for the interchange of cultural heritage information</i> (CIDOC CRM)</p>

¹³ M. Doerr and A.Kritsotaki (2006). Documenting Events in Metadata.

http://www.cidoc-crm.org/docs/fin-paper_cyprus.pdf

	This class comprises changes of states in cultural, social or physical systems, regardless of scale, brought about by a series or group of coherent physical, cultural, technological or legal phenomena. Such changes of state will affect instances of E77 Persistent Item or its subclasses.
Esimerkit	Syntymä, avioituminen ja kuolema ovat tapahtumia. Organisaatioiden perustamiset ja lakkauttamiset tai tehtävien siirrot organisaatiolta toiselle ovat tapahtumia. Tapahtuma voi olla myös luonnonilmiö, historiallinen tapahtuma, kansalais- tai muu liike, kongressi tai seminaari, hanke tai projekti tai kokous jne.
Suhteet	RS_7a = E7 ja E5_Toimija välillä: osoittaa osallisuutta. Osoittaa toimijan osallisuutta historiallisen toimintakontekstin tapahtumiin.

E8_Aineisto (*Material*)

Määritelmä	Representoi kuvailun kohteena olevaa tietovarantoa E5_Toimijan E1_Toiminnan tuottamana ja E2_Tehtävän dokumentoimana loogisena entiteettinä. Alaluokka E9_Manifestaatio.
Kuvaus	Aineisto mallintaa tietovarannon loogisena entiteettinä ottamatta kantaa siihen, mitä tietovaranto fyysisenä entiteettinä on. Tietovarantoa lähestytään tällöin käsitteellisesti toimijan toiminnan tuotoksena, FRBR-käsittein ekspressiona, joka saa yhden tai useampia erilaisia fyysisiä ilmentymiä (E9_Manifestaatio). Käsitteellisessä kuvailun kohteena oleva tietovaranto mallinnetaan ensisijaisesti loogisena entiteettinä, koska arkistokuvailun näkökulmasta ei ole oleellista se, mitä tietovaranto fyysisenä entiteettinä on. Oleellista on, että kuvailun kohteena oleva tietovaranto käsitteellistetään toimijan toiminnan tuotoksena. Arkistokuvailun kohteena oleva tietovaranto voi fyysisenä entiteettinä olla hyvin erilaista ja erityyppistä.
Taustastandardi	<i>ISAD(G). General International Standard Archival Description. ICA 1999.</i> Record: Recorded information in any form or medium, created or received and maintained, by an organization or person in the transaction of business or the conduct of affairs. Fonds: The whole of the records, regardless of form or medium, organically created and/or accumulated and used by a particular person, family, or corporate body in the course of that creator's activities and functions.
Esimerkit	Päätöksen tekeminen toimintana saa dokumentoidun ekspression päätöksi-asiakirjana; kirjeen kirjoittaminen toimintana saa dokumentoidun ekspression kirjeenä; säveltäminen toimintana saa dokumentoidun ekspression partituurina.
Suhteet	RS_8a = E8 ja E1_Toiminta välillä: on tulosta. Aineisto on tulosta toi-

	<p>minnasta.</p> <p>R8_8b = E8 ja E2_Tehtävä välillä: dokumentaatio. Aineisto on tehtävän dokumentaatiota.</p> <p>RS_8c = E8 ja E3_Elinkaarihallinta: on tulosta. Aineisto on tulosta Elinkaarihallinnasta.</p> <p>RS_8d = E8 ja E10_Aihe välillä: kertoo. Aineisto kertoo aiheista.</p>
--	--

E9_Manifestaatio (*Manifestation*)

Määritelmä	Entiteetin E8_Aineisto alaluokka. Representoi E5_Toimijan E1_Toiminnan tai E2_Tehtävän tuotosta (Entiteetti A8_Aineisto) yhtenä tai useampana fyysisenä ilmentymänä.
Kuvaus	Entiteetti mallintaa tietovarantoa fyysisenä ilmentymänä. Sama tietovaranto toimijan toiminnan tuotoksena tai ekspressiona voi saada useampia erilaisia esim. ilmiänsuultaan tai/ja tallennemuodoltaan tai/ja välineeltään erilaisia ilmentymiä. Näin ilmentymien ominaisuudet ja hallintamenetelmät eroavat toisistaan, minkä vuoksi ne on haluttu arkistokuvailun käsitelmissä nostaa eksplisiittisesti esille erillisenä entiteettinä.
Taustastandardi	<i>Functional Requirements for Bibliographic Records</i> (FRBR, 2008) [The] physical embodiment [of an expression] constitutes a manifestation. As an entity, manifestation represents all the physical objects that bear the same characteristics, in respect to both intellectual content and physical form.
Esimerkit	<p>Sama digitaalinen data (= aineisto toimijan toiminnan tuotoksena) voidaan esittää erilaisina manifestaatioina erilaisiin tarkoituksiin ja se konvertoidaan jatkuvasti uusiin säilytysformaatteihin ja ömedioille, jolloin syntyy uusia manifestaatioita.</p> <p>Samalla aineistolla toimijan toiminnan tuotoksena on useita manifestaatioita myös silloin, kun paperiaineisto mikrofilmataan tai/ja digitoidaan</p>
Suhteet	Käsitelmissä Manifestaation suhteet muihin entiteetteihin rakentuvat entiteetin E8_Aineisto kautta.

E10_Aihe (*Subject*)

Määritelmä	Representoi abstrakteja käsitteitä ja materiaalisia objekteja entiteetin E8_Aineisto sisältönä.
Kuvaus	Aihe ymmärretään laajasti erilaisiksi abstrakteiksi käsitteiksi (esim. oppiaineet, ideologiat, prosessit jne.) ja ihmisen tai luonnon tuottamiksi materiaalisiksi objekteiksi. Näin määriteltynä entiteetti kattaa myös toimijat, paikat, tapahtumat, toiminnan, valtuutukset, tehtävät, linkaarihallinnan tapahtumat ja tietovarannot.

	<p>Koska arkistokuvailussa sisältö ymmärretään kontekstijohdannaista, on entiteetti ymmärrettävä myös kontekstin representaatioksi.</p> <p>Sisällönkuvailun entiteettinä Aihe on modulaarisessa kuvailumallissa lähtökohtaisesti erillinen kuvailuentiteetti ja implementoinnissa auktoriteettitietoa, joka kuvataan ontologiana.</p>
Taustastandardi	<p><i>Functional Requirements for Bibliographic Records</i> (FRBR, 2008)</p> <p>Concept: The entity defined as concept encompasses a comprehensive range of abstractions that may be the subject of a work: fields of knowledge, disciplines, schools of thought (philosophies, religions, political ideologies, etc.), theories, processes, techniques, practices, etc. A concept may be broad in nature or narrowly defined and precise.</p> <p>Object: The entity defined as object encompasses a comprehensive range of material things that may be the subject of a work: animate and inanimate objects occurring in nature; fixed, movable, and moving objects that are the product of human creation; objects that no longer exist.</p>
Esimerkit	<p>Henkilön toimintaa ohjaava ideologia; poliittinen liike, jonka toiminnasta tietovaranto on syntynyt; luonnonilmiö, josta dokumenttielokuva kertoo; rakennuspiirustuksen kohteena oleva rakennus.</p>
Suhteet	<p>RS_10a = E10 ja E8_Aineisto välillä: kuvaa. Aihe kuvaa aineiston sisältöä.</p>

Taulukko 1. Käsitelmän entiteetit ja niiden väliset suhteet

	E1_ Toiminta	E2_ Tehtävä	E3_ Elinkaari- hallinta	E4_ Valtuutus	E5_ Toimija	E6_ Paikka	E7_ Tapahtuma	E8_ Aineisto/ E9_ Manifestaatio	E10_ Aihe
E1_ Toiminta		Yläluokka	Yläluokka		1a_ suorittaa			1b_tuottaa ja koh- distuu	
E2_ Tehtävä	Alaluokka			2a_ auktorisoi	2b_vastaa			2c_ dokumentoituu	
E3_ Elinkaari- hallinta	Alaluokka			3a_ auktorisoi	3b_vastaa			3c_ kohdistuu	
E4_ Valtuutus		4a_ auktorisoi	4b_ auktorisoi						
E5_ Toimija	5a_ suorittaa	5b_ vastaa	5c_ vastaa			5d_ sijoittuu	5e_ osallistuu		
E6_ Paikka					6a_osoittaa sijoittumista				
E7_ Tapahtuma					7a_osoittaa osallisuutta				
E8_ Aineisto/ E9_ Manifestaatio	8a_tulosta	8b_ dokumentaatio	8c_ tulosta						8d_ kertoo
E10_ Aihe								10_a kuvaa sisältöä	

Arkistoteoreettinen kirjallisuus

Cook, Terry (1994). *Electronic Records, Paper Minds: The Revolution in Information Management and Archives in the Post-Custodial and Post-Modernist Era*. *Archives and Manuscripts* 22: 300-328.

Douglas, Jennifer (2010). *Origins: Evolving Ideas about the Principle of Provenance*. Teoksessa Eastwood, Terry and MacNeil, Heather (ed.). (2010). *Currents of Archival Thinking*, 23-43. ABC-CLIO, LLC. Santa Barbara, California.

Eastwood, Terry (2010). *A Contested Realm: The Nature of Archives and the Orientation of Archival Science*. *Currents of Archival Thinking*, 23-43. ABC-CLIO, LLC. Santa Barbara, California.

Hurley, Chris (2011). *The Hunting of the Snark (Looking for Digital öSeriesö)*. Recordkeeping Roundtable, Sydney, 25 October 2011.

McKemmish Sue, Piggot Michael, Reed Barbara (2005). *The Archives*. Teoksessa McKemmish Sue, Piggot Michael, Reed Barbara and Upward Frank (ed.) *Archives: Recordkeeping in Society*. *Topics in Australasian Library and Information Studies*, Number 24, 159-196.

McKemmish, Sue and Piggot, Michael (2013). *Toward the Archival Multiverse: Challenging the Binary Opposition of the Personal and Corporate Archive in Modern Archival Theory and Practice*. *Archivaria* 76 (Fall 2013), 111-144.

Orrman, Eljas (1987). *Provenienssiperiaate, teoriaa ja sovellutuksia*. Julkaisussa *Arkisto, Arkistoyhdistyksen julkaisuja* 2, 15-36.

Ridener, John (2009). *From Polders to Postmodernism. A Concise History of Archival Theory*. Luku 6. *Questioning Archives: Contemporary Records, Contemporary Discourses*

Schwartz, Joan M. and Cook, Terry (2002a). *Archives, Records and Power: The Making of Modern Memory*. *Archival Science*, vol 2 nos 1-2, 171-185

Schwartz, Joan M. and Cook, Terry (2002b). *Archives, Records and Power: From (Postmodern) Theory to (Archival) Performance*. *Archival Science*, vol 2 nos 3-4, 171-185.

Stoler, Laura Ann (2002). *Colonial Archives and the Arts of Governance*. *Archival Science*, vol 2 nos 1-2: 87-109.

Yakel, Elizabeth (2003). *Archival Representation*. *Archival Science* 3:1625.

Zhang, Jane (2012). *Archival Representation in the Digital Age*. *Journal of Archival Organization*, 10: 45-68

Yakel, Elizabeth (2003). *Archival Representation*. *Archival Science* 3:1625.